

Globalt vildt. Dyr passerer uhindret menneskers grænser. Det er en af grundene til, at de enkelte landes forsøg på at regulere problematiske Gode erfaringer med forvaltning af den voksende bestand af kortnæbbede gæs fra Belgien til Svalbard har vist en ny vej, som snart vil brede sig.

Gak til gåsen

Af MORTEN BEITER

Hvem har ikke stået med næsen i sky og betragtet de knirkende, utrættelige gåseflokke på vej hen over firmamentet i prægtige V-formationer, mens man måske tænkte på Niels Holgersen og hans forunderlige rejse gennem Sverige? Og efter mørkets frembrud, når man går ud med skraldeposen, er lyden der endnu, den er blot blevet endnu mere mystisk og dragende, for gæs på træk er ikke mørkerædde, og intet kan stoppe dem. Det skulle da lige være et velplaceret skud hagl, for som den gamle vestjyske landmand og strandfoged Viggo Bertelsen skrev i de første linjer af sin opskrift på grydestegt vildgås:

»I oktober måned sætter man sig i en grøft og skyder en gås.«

Det var nok en kortnæbbet gås, han mente, for da der begyndte at komme vildgæs på hans marker i 1950'erne, var det mest de kortnæbbede. Bramgæssene kom først langt senere. Og hvor bramgæssene lander, letter de kortnæbbede før eller siden, for bramgæssenes næb når længere ned i græsset end de kortnæbbedes, og således spiser den ene art stille og roligt den anden ud af huset uden så meget som et fjendtligt hak.

Alligevel går det ganske glimrende for begge bestande, som mest benytter Danmark som overvintrings- og rastepads, inden de kortnæbbede tager videre til ynglepladserne på Svalbard, mens bramgæssene fortsætter til Nordrusland. Den kortnæbbede gås er for øjeblikket oppe på omkring 80.000 stykker,

mens bramgåsen ligger et sted mellem 1,2 og halvanden million individer.

Det er blandt andet det mildere klima, som har begunstiget gæssene. Men også de vintergrønne marker og den øgede dyrkning af en afgrøde som majs, der efterlader indbydende stubmarker og rester af kolber. En kombination, som har fået gæssenes antal til at stige proportionalt med landmændenes desperation, for gæssene kan forårsage betydelige markskader, og klagestrømmen er taget voldsomt til i de seneste år.

Det er her professor Jesper Madsen fra Institut for Bioscience ved Aarhus Universitet kommer ind i billedet. Biolog og Danmarks førende gåseekspert med snart fyrré års erfaring. Med skelen til en i forvejen velafprøvet form for løbende tilpasset forvaltning af vandfuglearter i USA lykkedes det for fem år siden Madsen og hans kolleger fra forvaltninger, organisationer og forskningsinstitutioner i Danmark, Norge, Holland og Belgien at indgå en aftale vedrørende den kortnæbbede gås, så ingen af de lande, hvor denne gås opholder sig, fremover handler på egen hånd, men at reguleringen nøje aftales landene imellem. Det kunne dog ikke ske i EU-regi, da Norge ikke er medlem, men derimod inden for rammerne af AEWA, også kaldet Vandfugleaftalen, et fuglebeskyttelsessamarbejde under FN.

ADAPTIV vildtforvaltning, kaldes denne særlige form for regulering, hvor den ene hånd ved, hvad den anden foretager sig.

Det kan lyde banalt, men ofte er det modsatte faktisk tilfældet. For eksempel da der blev taget en politisk beslutning i Danmark om, at landet skulle være fri for ynglende mårhunde inden 2015. Og så var det ellers bare med at finde en passende grimasse, for alle, der bare havde lidt omløb i hovedet,

kunne godt regne ud, at det var umuligt, alene af den grund at Danmark har en åben grænse til Tyskland, hvor det vrirler med mårhunde. Det seneste eksempel er miljøminister Esben Lunde Larsens tilladelse til, at der må skydes gråsæler, som befinder sig tæt på fiskernes fangstredskaber, på trods af at bestanden af gråsæler i Østersøen er stigende, og at de døde sæler formentlig straks vil blive erstattet af levende fra den store, uudtømmelige kilde.

»Lappeløsninger,« kalder Jesper Madsen denne form for politik, som efter hans mening blot øger frustrationen og risikoen for selvtægt blandt borgerne, hvad enten det nu handler om gæs eller ulve.

I forhold til disse symbolløsninger synes den adaptive vildtforvaltning umiddelbart at befinde sig tættere på virkeligheden. En ofte meget kompliceret virkelighed i en verden, som konstant forandrer sig, ikke mindst for dyrene selv. Og de positive erfaringer med den kortnæbbede gås vil snart blive brugt i forhold til den varmeste kartoffel af dem alle, bramgåsen, som i øvrigt sammen med gråsælen er på EU's beskyttelseslister og dermed kun kan reguleres og ikke jages, selv om resultatet for dyret er det samme.

»Faktisk har vi fået så gode resultater med den adaptive vildtforvaltning indtil nu, at jeg har taget initiativ til, at vi her på Bioscience har startet et nyt center for adaptiv naturforvaltning, som gerne skulle være med til at få både politikerne, forvaltningen og brugerne til at tænke mere langsigtet. Vi tæller både biologer og samfundsforskere. Skal vi finde bæredygtige løsninger, er det ikke nok at være klog på biologien; det er mindst lige så vigtigt at vide, hvad der motiverer folk. Ulv, skarv, krondyr. Vi vil gå ind i alle de kontroversielle sager, vi har mulighed for, og forsøge

Det er blandt andet det mildere klima, som har begunstiget gæssene.

at bidrage til holdbare, afbalancerede løsninger,« siger Jesper Madsen, da Weekendavisen møder ham på Aarhus Universitet, Institut for Bioscience, Kalø.

Men det startede altså for syv år siden eller deromkring med den kortnæbbede gås, som Jesper Madsen har studeret siden sidst i 1970'erne, da han var observatør i fuglereservatet Tipperne, hvor mange kortnæbbede gæs holdt til på det tidspunkt på vej nordpå om foråret eller sydpå om efteråret.

»Dengang sagde de gamle vestjyder, at man kunne stille sit ur efter gæssene. De kortnæbbede ankom til Vestjylland fra overvintringen i Holland og Belgien i slutningen af december, og de blev så stående til omkring 7. maj, hvor de tog videre til Norge. Derefter så man dem igen i Vestjylland anden halvdel af september for en forholdsvis kort bemærkning,« siger Jesper Madsen, og fortsætter:

»Man siger dum som en gås, og det hænger nok sammen med, at også vi biologer har haft den forestilling, at de her gæs var meget traditionsbundne. Men vi har måttet tro om igen, for alt dette har totalt forandret sig. Både som følge af ændrede afgrøder, ændrede

En kortnæbbet gås løfter sig over et hav af bramgæs. Hvor bramgæs slår sig ned, må vildgæs snart fortrække, for bramgæssenes lange næb når længere ned. FOTO: MAGNUS

vildtbestande ofte ender frugtesløst.
g til andre arter.

Omkring 80.000 kortnæbbede gæs benytter Danmark som overvintrings- og rasteplass.

FOTO: MAGNUS ELANDER

jagttider og nu også med klimaændringer. Hvor gæssene før i tiden trak sydpå, bliver de nu ofte hængende i Danmark hele vinteren igennem. Og de har vist sig at være meget udfarende og gode til at finde nye steder og nye trækruter, efterhånden som de bliver udfordret af andre arter, som det er tilfældet med den kortnæbbede gås i forhold til bramgåsen. Vi ved ikke endnu, om det er genetisk bestemt, eller om det bare er, fordi de ganske enkelt har den fleksibilitet i deres genetiske materiale. Det er noget af det, vi er begyndt at kigge på lige nu. Men i hvert fald: De er omstillingsparate. Og det går meget hurtigt. Lynhurtigt. Så det, vi også kan se, er, at den bestandsvækst vil fortsætte, fordi de finder nye fødemuligheder, og klimaforandringerne giver dem bedre og bedre muligheder på ynglepladserne på Svalbard.»

SÆRLIGT de norske landmænd mærkede, at det gik rigtig godt for de kortnæbbede gæs. For under forårstrækket lander gæssene i Midt Norge, og det sker lige på det tidspunkt, hvor græsvæksten starter, og de norske landmænd skal have deres får og kreaturer ud. Men når først gæssene har været der, er der ikke så meget græs tilbage. Og længere oppe mod nord begyndte det øgede gåsetryk også at sætte sig uheldige spor i tundraen, hvor gæssene tog for sig af jordstænglerne, når græsvæksten var forsinket, og efterlod sig kratere i mosdækket.

De norske landmænd begyndte i nullerne at få tilskud for at lade gæssene være i fred. Men situationen var uholdbar set fra et norsk synspunkt, og derfor blev de andre »gåselande« spurgte, om de ville være med til et samarbejde på tværs af grænserne for at forhindre, at bestanden eksploderede. Norge ville som udgangspunkt gerne have bestanden helt ned på 40.000 gæs, altså en halvering af bestanden. Det ville hollænderne og belgierne ikke være med til, da de kortnæbbede gæs hos dem er en

flagskibsart, som folk rejser langt for at komme til at se. Og så endte det med et kompromis på 60.000, som alle tilsluttede sig.

Der skulle altså skydes omkring 15.000 gæs pr. år, og det skulle ske i Danmark og Norge, eftersom jagt på de kortnæbbede i Holland og Belgien var blevet afskaffet tilbage i 1970'erne. En fordobling af jagten, rundt regnet. Samtidig lå det i aftalen, at den øgede jagt ikke måtte give procentvis flere anskydninger eller få gæssene til at flygte »hjem« til Holland og Belgien og skade markerne dér.

»Vi var enige om et mål, hensyn og virkemidler, og her er det så, at den adaptive vildtforvaltning starter. Men vi var ikke klar over, hvor effektivt det kunne foregå. For det første: Vil vi overhovedet kunne lave en så effektiv omstilling af jagten, at man kunne skyde så mange gæs? Det var der stor tvivl om. Men det er faktisk lykkedes, gennem et tæt samarbejde med gåsejægerne, som er begyndt at jage på en mere effektiv måde i grupper og med lokkegæs og kald i stedet for enkeltvis og ukoordineret. Og så var der også tvivl om bestandens reaktion på, at der blev skudt flere gæs. Hvis du skyder flere gæs, så reducerer du nemlig samtidig den naturlige dødelighed, for så bliver der bedre plads til de andre fugle i bestanden, og effekten bliver mindre. Men denne kompensatoriske jagtdødelighed har du kun i det stadie af bestandsudviklingen, hvor du er oppe på bærekapaciteten. Hvis en bestand derimod stadig er i vækst, så bliver de fjernede individer ikke erstattet. Først da vi fik klarlagt, hvor bestanden befandt sig på kurven, kunne vi begynde at lave skarpe modelforudsigelser. Resten handler i princippet om at åbne og lukke for jagtmulighederne, afhængigt af hvordan bestanden udvikler sig. Det er det, der ligger i ordet 'adaptiv'. At du tilpasser,« forklarer Jesper Madsen.

I sidste jagtsæson blev der for eksempel givet tilladelse til at skyde 25.000 kortnæbbede gæs i Danmark og Norge. Et rekordstort antal, som

skyldes en forrygende ynglesæson på Svalbard, som har fået bestanden til at hoppe tilbage i sit gamle leje. Man kan spørge sig selv, om der overhovedet er jægere til alle de gæs, men det er der tilsyneladende, siger Jesper Madsen. I hvert fald indtil videre.

NU er planen at udarbejde en tilsvarende plan for bramgåsen. Den er som nævnt ikke direkte jagtbar, men må reguleres. Men hvis landene bliver enige om at stabilisere eller reducere bestanden, vil det vise sig, om der stadig er jægere nok. Hvert år får Danmark besøg af mere end 200.000 bramgæs, hvoraf en mindre del er begyndt at yngle her, og de er en udfordring for både andre gåsearter som de kortnæbbede, men bestemt også for landbruget. For bramgåsens vedkommende er der virkelig tale om en eksplosion. I 1970'erne var der omkring 20.000 af dem. Nu er bestanden som sagt måske helt oppe på halvanden million.

»Vi kan kun gætte hvorfor. Men der sker jo det i slutningen af 1980'erne og i løbet af 1990'erne, at Sovjetunionen bryder sammen. Bramgæssene yngler oppe på tundraen i Nordrusland, og vi ved, at de i sovjettiden har været stærkt forfulgt her, både af fangstfolk, af lokale folk, af fangelejlere og fra militærlejlere. Såvel bramgæs som andre arter blev skudt om foråret, og i fældningsperioden blev de drevet sammen i store mængder og kværket, og kødet blev gemt i permafrosten til om vinteren. Der er ingen, der rigtigt kan sætte tal på, hvor mange gæs der er blevet slået ihjel på den måde, men det er hundredtusinder, og mange af dem har været bramgæs. Det, vi kan se, er, at gæssene efter Sovjetunionens fald og affolkningen af de nordlige områder har spredt sig ud over det hele. Og ikke nok med det, de har også fundet ud af, at de kunne yngle i Østersøen. Det startede på Gotland og Öland, og senere på Saltholm, hvor der i dag yngler flere tusind par. De har spredt sig videre

i hele Østersø-området og op til Oslofjorden og nu også ned langs den jyske vadehavskyst til Tyskland, Holland og Belgien. Og de klarer sig bare kanongodt. Vi troede, at det her var en højarktisk ynglefugl, som var specialiseret, men den har bare lige bevist det modsatte,« siger Jesper Madsen.

Der er endnu flere gæs på dagsordenen. Grågåsen, for eksempel, hvis bestand ligger på mellem 700.000 og en million og er stigende. Men den adaptive vildtforvaltning handler ikke kun om at finde fælles løsninger for bestande i kraftig vækst, men også om at hjælpe de mere trængte arter, som for eksempel skovsædgåsen, som man kun ser et par tusind af i Danmark hvert år, ud af en bestand der er faldet kraftigt fra omkring 60.000 til omkring 35.000 individer.

»Med skovsædgåsen er der også i regi af Vandfugleaftalen truffet en aftale om, at jagten kun kan foregå fremadrettet, hvis man laver en adaptiv forvaltningsplan, hvor man virkelig sikrer sig, at den bestand ikke crasher, men tværtimod kommer på fode igen,« siger Jesper Madsen.

Hver fugl sin aftale og sine lande. For skovsædgåsen er det for eksempel Rusland, Finland, Sverige, Danmark og Tyskland. Med bramgås og grågås om bord i processen er kredsen udvidet til 22 lande med Spanien som det sydligste. Men for at gøre det hele nemmere er landene blevet enige om oprettelsen af en fælleseuropæisk institution under Vandfugleaftalen, European Goose Management Platform, som kan tage enkelte arter ind, når der bliver behov for det, så man ikke skal starte ved Adam og Eva hver gang.

På nationalt, dansk plan gælder det nu det nye Center for Adaptiv Naturforvaltning. »Naturen er blevet en kampplads,« står der i pressemeddelelsen, der annoncerede åbningen af centret sidst i marts. I modsætning til tidligere skal man måske fremover til at spørge mere først og skyde bagefter.